

Гаврилюк Валерій Юрійович, методист навчально-методичного кабінету виховної роботи та позашкільної освіти Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», керівник гуртка Центру творчості дітей та юнацтва «Соняшник» Білоцерківської міської ради

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА З ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧОГО НАПРЯМУ «ЮНІ ДОСЛІДНИКИ-КРАЄЗНАВЦІ»

Рекомендовано науково-методичною радою Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів» (протокол № 5 від 18 червня 2015 року)

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Формування ціннісних орієнтацій дітей та учнівської молоді, національно-патріотичне, духовне виховання підростаючого покоління є пріоритетним завданням держави і сучасної системи освіти. Провідна роль у цьому відповідальному процесі належить позашкільним навчальним закладам, що забезпечують формування комплексу гуманістичних якостей творчої особистості, системи світоглядних координат, національних і загальнолюдських цінностей вихованців у процесі улюбленої пізнавальної або творчої діяльності, зокрема туристсько-краєзнавчої.

Мета навчальної програми – розвиток інтелектуальних і творчих здібностей, пізнавальної та творчої активності вихованців засобами краєзнавчих досліджень.

Основні завдання навчальної програми:

- залучення учнівської молоді до вивчення історії, географії, культури рідного краю, формування міцних знань, умінь і навичок пізнавальної та творчої діяльності;
- формування патріотичних почуттів, духовних цінностей, активної громадянської позиції підростаючого покоління, усвідомлення ним своєї національної ідентичності, приналежності до українського народу, здобутків його матеріальної та духовної культури;
- ознайомлення вихованців із природними умовами та об'єктами рідного краю, залучення до природоохоронної діяльності, формування навичок здорового способу життя;
- створення оптимальних психолого-педагогічних умов для самореалізації та саморозвитку вихованців у процесі краєзнавчої діяльності, організація активного дозвілля та відпочинку;

– задоволення потреб дітей старшого шкільного віку у професійному самовизначенні та професійній орієнтації з урахуванням інтересу до поглибленого вивчення краєзнавчих дисциплін.

Принципи організації навчально-виховного процесу наступні:

- *науковість* – тісний зв'язок і взаємодія навчального курсу з сучасною наукою, що відбувається шляхом ознайомлення вихованців з об'єктивними фактами, закономірностями, формування наукового світогляду та життєвої компетентності;
- *синтез інтелектуальної та практичної діяльності* – здобуті вихованцями теоретичні знання з історії, географії, культури рідного краю трансформуються у внутрішні стимули пізнання найрізноманітніших сторін людського буття як свідомої творчої діяльності, що відкриває перспективи для подальшого саморозвитку та вдосконалення;
- *індивідуальний підхід* – створення оптимальних умов для навчання і творчої діяльності кожного вихованця з урахуванням його індивідуальних особливостей та інтересів під час організації колективних і групових форм краєзнавчої роботи;
- *суб'єкт-суб'єктна взаємодія* – конструктивне співробітництво та співтворчість між педагогом і вихованцями, що забезпечують досягнення оптимальних результатів навчально-виховного впливу;
- *моніторинг рівня навчальних досягнень, мотивації пізнавальної діяльності вихованців;*
- *міжпредметні зв'язки та інтеграція краєзнавчих дисциплін.*

Навчальна програма розрахована на дітей старшого шкільного віку і передбачає 3 роки навчання у групах основного рівня:

- 1-й рік навчання – основний рівень – 144 год. на рік (2 заняття на тиждень, тривалість заняття – 2 год.);
- 2-й рік навчання – основний рівень – 216 год. на рік (2 заняття на тиждень, тривалість заняття – 3 год.);
- 3-й рік навчання – основний рівень – 216 год. на рік (2 заняття на тиждень, тривалість заняття – 3 год.).

Форми організації навчальних занять такі:

- лекції, семінари-практикуми, навчальні бесіди;
- круглі столи, дискусії, дебати, рольові ігри, вікторини під час яких вихованці набувають умінь висловлювати власну думку й аргументовано її доводити;
- краєзнавчі експедиції, навчальні екскурсії, польова фольклорно-етнографічна та музейна практика;
- пошукова та науково-дослідницька робота – проектна діяльність, написання рефератів, доповідей, повідомлень, пошукових та науково-дослідницьких робіт;
- самоосвітня діяльність – самостійний пошук, збір та обробка інформації.

Засоби контролю ефективності навчання:

- у ході навчальних занять перевірка рівня пізнавальних і творчих досягнень вихованців здійснюється шляхом проведення усного опитування, круглих

столів, навчальних дискусій, інтелектуальних ігор та вікторин, у процесі захисту власних рефератів, пошукових (дослідницьких) проектів;

– по закінченню навчального року проводиться звітна науково-практична конференція, захист пошукових та дослідницьких робіт, щорічний конкурс на краще дослідження, звітна краєзнавча експедиція;

– по закінченню терміну навчання вихованці складають комплексний залік та отримують свідоцтво про позашкільну освіту державного зразка.

До змісту навчальної програми можуть бути внесені зміни: скорочено або збільшено кількість годин на вивчення окремих тем і проведення окремих занять (в залежності від запитів вихованців або рівня володіння педагогом програмним матеріалом).

ПЕРШИЙ РІК НАВЧАННЯ. ОСНОВНИЙ РІВЕНЬ

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Назва розділу, теми	Кількість годин		
	Усього	Теорія	Практика
Вступне заняття	2	2	-
1. Краєзнавство та краєзнавчі дослідження як продукт життєдіяльності суспільства	6	4	2
2. Пошукова та дослідницька діяльність вихованців позашкільних навчальних закладів під час вивчення рідного краю	6	4	2
3. Основні етапи краєзнавчих досліджень	6	4	2
4. Робота з краєзнавчою літературою з проблеми дослідження	10	4	6
5. Природа рідного краю. Охорона природи Київщини	24	14	10
6. Етнічна історія та населення рідного краю	22	12	10
7. Історичне минуле рідного краю	24	14	10
8. Використання глобальної комп'ютерної мережі Інтернет у пошуковій та дослідницькій роботі з краєзнавства	14	4	10
Музейна практика вихованців	14	4	10
Індивідуальна робота з обдарованими і талановитими вихованцями	10	2	8
Звітна науково-практична конференція	4	-	4
Підсумкове заняття	2	2	-
Разом	144	70	74

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступне заняття (2 год)

Мета та завдання освітньої діяльності гуртка. Зміст краєзнавчої роботи у навчальному році. Історія та традиції, творчі здобутки вихованців.

Практична робота. Проведення тренінгових вправ на знайомство та визначення лідерських якостей, індивідуальних пізнавальних і творчих здібностей вихованців.

1. Краєзнавство та краєзнавчі дослідження як продукт життєдіяльності суспільства (6 год)

Практичне значення наукових досліджень рідного краю. Загальна класифікація краєзнавчих дисциплін – географічне та історичне краєзнавство, етнографія, фольклор, археологія, геологія, екологія. Історія краєзнавчих досліджень в Україні та регіоні. Видатні дослідники-краєзнавці Київщини (П.Лебединцев, Л.Похилевич, С.Дроздов, Л.Діденко, О.Стародуб, Є.Чернецький, В.Цимбалюк, В.Гудима, С.Лисенко). Роль краєзнавчих досліджень у житті суспільства та формуванні підростаючого покоління. Особливості сучасного краєзнавства (інформаційний вибух, міжнародне співробітництво).

Практична робота. Творча зустріч з місцевими краєзнавцями (співробітниками Білоцерківського краєзнавчого музею, вчителями-істориками, краєзнавцями-аматорами). Написання рефератів, підготовка усних доповідей про видатних дослідників-краєзнавців Білої Церкви та Київщини.

Вихованці знають: місце краєзнавства у системі наукових досліджень; основні напрями та ключові етапи розвитку краєзнавчих досліджень рідного краю; видатних дослідників-краєзнавців Київщини.

Вихованці вміють: творчо спілкуватися з представниками наукової, творчої еліти, краєзнавцями-аматорами; висвітлювати історію краєзнавчих досліджень Київщини, складати творчі портрети видатних краєзнавців.

2. Пошукова та дослідницька діяльність вихованців позашкільних навчальних закладів під час вивчення рідного краю (6 год)

Роль пошуково-дослідницької діяльності з краєзнавства у навчально-виховному процесі закладів освіти та формуванні творчої особистості. Психолого-педагогічне підґрунтя розвитку творчих здібностей та активності вихованців у процесі пошукової й дослідницької роботи з краєзнавства. Завдання, зміст і форми організації діяльності учнівської молоді з історії, географії, культури рідного краю.

Місце краєзнавчих досліджень в діяльності Малої академії наук України. Всеукраїнська експедиція учнівської та студентської молоді «Моя Батьківщина – Україна». Всеукраїнська історико-географічна експедиція «Історія міст і сіл України». Всеукраїнський конкурс на кращу туристсько-

краєзнавчу експедицію учнівської молоді з активним способом пересування «Мій рідний край». Обласний огляд-конкурс «Топоніміка й історія освіти рідного краю». Всеукраїнська філософська історико-краєзнавча конференція учнівської молоді «Пізнай себе, свій рід, свій нарід ...». Обласний освітньо-виховний проект із патріотичного та громадянського виховання «Моя країна – Україна, Київщина – серце України». Обласна історико-краєзнавча експедиція учнівської молоді «Київщина козацька». Обласний фольклорно-етнографічний фестиваль «З народного джерела». Інші пошукові та науково-дослідницькі проекти для юних краєзнавців. Орієнтовна тематика пошукових та дослідницьких робіт з краєзнавства.

Практична робота. Ознайомлення вихованців із нормативно-правовою базою конкурсів, експедицій, творчих проектів краєзнавчої тематики (МАН України, «Історія міст і сіл України», «Топоніміка й історія освіти рідного краю», «З народного джерела» тощо). Презентація кращих робіт, творчих проектів юних краєзнавців за попередні роки.

Вихованці знають: значення краєзнавчих досліджень для формування наукового світогляду підрастаючого покоління; зміст та основні форми організації пошуково-дослідницької діяльності учнівської молоді краєзнавчого характеру; основні конкурси, експедиції, творчі проекти краєзнавчої тематики та умови їх проведення.

Вихованці вміють: творчо використовувати знання про зміст і форми організації пошукової та дослідницької діяльності краєзнавчого характеру, нормативно-правову базу краєзнавчих конкурсів, експедицій, проектів; визначати актуальну проблематику власних краєзнавчих досліджень.

3. Основні етапи краєзнавчих досліджень (6 год)

Обґрунтування проблеми (теми) пошукової або дослідницької роботи з краєзнавства. Вибір об'єкта та постановка мети дослідження. Огляд стану вивчення проблеми в науковій літературі та краєзнавчій практиці. Розробка теоретичної основи та передумов пошукової роботи або наукового дослідження. Постановка завдань та гіпотези краєзнавчого дослідження. Створення програми і методики пошукової або дослідницької роботи. Технології аналізу краєзнавчого матеріалу, формулювання попередніх висновків дослідження та їх перевірка. Підсумкові висновки і методичні рекомендації.

Практична робота. Вибір теми (проблеми) пошукової (дослідницької) роботи з краєзнавства. Визначення понятійного апарату та основних етапів дослідження.

Вихованці знають: алгоритм вибору тематики (проблеми) власного краєзнавчого дослідження; механізми розробки теоретичних основ та передумов пошуково-дослідницької роботи (вибір об'єкта, постановка завдань, розробка гіпотези, створення програми і раціональної методики наукового пошуку).

Вихованці вміють: аргументовано обирати тему (проблему) власної пошукової (дослідницької) роботи з краєзнавства, чітко визначати понятійний апарат та прогнозувати основні етапи дослідження.

4. Робота з краєзнавчою літературою з проблеми дослідження (10 год)

Методи фіксації та зберігання краєзнавчої інформації. Класифікація і загальна характеристика краєзнавчих та науково-літературних джерел (монографії, збірники наукових робіт, енциклопедичні словники, довідники, підручники, навчальні посібники, періодичні видання, архіви, рукописи). Інформаційно-бібліографічні довідники як засіб орієнтації в пошуках наукового джерела. Технології пошуку писемних джерел з проблеми краєзнавчого дослідження. Робота з бібліотечними каталогами (систематичними, предметними, алфавітними). Методика роботи з книгою та документами. Уміння читати – основний засіб засвоєння наукової інформації. Види читання (ознайомлювальне, вивчальне, вибіркове) та їх використання у пошуковій та дослідницькій діяльності юних краєзнавців. Прийоми підвищення швидкості читання. Способи короткої фіксації змісту опрацьованих науково-літературних джерел (цитати, анотації, тези, конспекти, реферати). Логічне структурування писемного джерела з проблеми дослідження, складання простих і складних планів.

Практична робота. Робота вихованців з інформаційно-бібліографічними довідниками та бібліотечними каталогами (систематичними, предметними, алфавітними). Створення банку даних науково-літературних джерел краєзнавчої тематики (монографій, збірників наукових робіт, енциклопедичних словників, довідників, підручників, навчальних посібників, періодичних видань) з проблеми дослідження. Практичне опрацювання технологій короткої фіксації змісту опрацьованих науково-літературних джерел.

Вихованці знають: основні методи фіксації і зберігання краєзнавчої інформації; систему класифікації краєзнавчих та науково-літературних джерел; методику роботи з книгою та іншими джерелами краєзнавчої інформації; технологію структурування писемного джерела з проблеми дослідження.

Вихованці вміють: створювати власний банк даних науково-літературних джерел краєзнавчої тематики з проблеми дослідження; раціонально працювати з інформаційно-бібліографічними довідниками та бібліотечними каталогами; правильно фіксувати зміст науково-літературних джерел (у вигляді цитат, анотацій, тез, конспектів, рефератів).

5. Географія рідного краю. Охорона природи Київщини (24 год)

Географічне розташування Київщини. Основні сторінки історії географічних досліджень краю. Геологічна будова та рельєф Київщини. Корисні копалини, гірські породи та мінерали. Правила збору мінералів і гірських порід. Погода та кліматичні особливості рідного краю, їх вплив на господарську діяльність населення. Загальні риси клімату Київщини. Внутрішні води та головні водні об'єкти Київщини. Характеристика річок та озер краю, їх

господарське та оздоровче значення. Ґрунти Київщини: склад та властивості. Охорона ґрунтів. Рослинний та тваринний світ Київщини. Природно-територіальні комплекси (ландшафти). Стан навколишнього середовища Київщини. Екологічний моніторинг території Київщини. Природоохоронні території та актуальні проблеми охорони природи. Дитячі та молодіжні екологічні рухи. Правила поведінки на природі. Екологічна стежка. Дослідження стану ґрунтів та атмосферного повітря. Збір інформації про види рослин і тварин, які знаходяться під охороною. Проблеми відновлення екологічного стану територій, які знаходяться в зоні відчуження Чорнобильської АЕС та «депресивних» територій.

Практична робота. Навчальні екскурсії вихованців до Білоцерківського краєзнавчого музею, дендрологічного парку «Олександрія» та зеленого господарства міста. Інтелектуальні вікторини «Географія рідного краю», «Люби та знай свій рідний край». Дебати на тему «Екологічне майбутнє рідного краю залежить від нас». Оформлення фізичної карти свого адміністративного району (нанесення елементів рельєфу). Вивчення мікрорельєфу, складання морфометричної характеристики території дендропарку «Олександрія». Проведення періодичних і систематичних метеорологічних спостережень. Складання календаря погоди своєї місцевості. Визначення видового складу рослинного та тваринного світу. Виготовлення гербарію типових (лікарських) рослин своєї місцевості. Оформлення ландшафтної карти, карт рослинності, тваринного світу, ґрунтів свого району. Круглий стіл на тему «Актуальні проблеми географії та екології Київщини» (за участю науковців та природоохоронних організацій). Творча зустріч із вихованцями Станції юних натуралістів. Робота з гербаріями рослин рідного краю та їх класифікація за визначниками (атласами рослин). Класифікація мінералів і гірських порід. Створення Червоної книги своєї місцевості. Участь вихованців у масових природоохоронних заходах. Написання та захист рефератів (творчих проектів) з актуальних проблем географії та екології Київщини.

Вихованці знають: основні сторінки історії географічних досліджень краю; основний теоретичний матеріал про географічне розташування, геологічну будову, рельєф, корисні копалини, погоду та кліматичні особливості, внутрішні води, ґрунти, рослинний і тваринний світ, стан навколишнього середовища та екологічні проблеми Київщини.

Вихованці вмiють: особистим прикладом популяризувати природоохоронну діяльність та правила раціональної поведінки в природі; працювати з гербаріями рослин Київщини та здійснювати їх класифікацію за визначниками (атласами рослин); збирати та здійснювати класифікацію мінералів і гірських порід рідного краю; здійснювати екологічний моніторинг досліджуваної території; проводити пошуково-дослідницьку роботу, захищати власні реферати (творчі проекти) з актуальних проблем географії Київщини.

6. Етнічна історія і сучасне населення рідного краю (22 год)

Поняття про етнос, народність, націю. Основні етапи формування та розвитку українського етносу. Етнічні процеси на Україні та Київщині. Київщина – колыска українського народу, арена консолідації української нації. Сучасний етнічний склад населення Київщини. Етнічні меншини Київщини, особливості їх матеріальної та духовної культури. Характеристика сучасних демографічних процесів. Українська діаспора. Причини її виникнення. Чотири еміграційні хвилі. Внесок закордонних українців у державотворчі процеси в Україні та інших державах. Українська діаспора як простір збереження та продовження традицій.

Практична робота. Вікторина «Етнічна історія рідного краю». Круглий стіл на тему «Досліджуємо особливості матеріальної та духовної культури етнічних меншин Київщини» (за участю представників російської, польської та єврейської громад). Написання та захист рефератів (творчих проектів) з етнічної історії рідного краю.

Вихованці знають: основні етапи формування та розвитку українського етносу, роль краю у цьому процесі; основні етнічні процеси на території Київщини, їх причини та наслідки; особливості матеріальної та духовної культури національних меншин області; сучасний етнічний склад населення та демографічні процеси в регіоні.

Вихованці вміють: аналізувати та узагальнювати теоретичні відомості про етнічну історію і демографічні процеси на Київщині, визначати їх вплив на суспільно-політичний та соціально-економічний розвиток краю; поважати здобутки матеріальної та духовної культури представників національних меншин краю; проводити пошуково-дослідницьку роботу та захищати власні реферати (творчі проекти) з актуальних проблем етнічної історії Київщини.

7. Історичне минуле рідного краю (24 год)

Розгортання історичних подій на території Київщини. Трипільська культура на території краю. Наш край в ранньослов'янську епоху та часи Київської Русі. Пороська оборонна лінія, її значення для захисту кордонів Русі. Давньоруський Юр'їв та інші міста-фортеці краю. Монголо-татарська навала. Київщина під владою Литви і Польщі. Козацько-селянські повстання Криштофа Косинського, Северина Наливайка, Матвія Шаули та Павла Бута. Київщина в роки Національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького. Повстання Семена Палія. Події Коліївщини. Декабристський рух на Київщині. Повстання Чернігівського полку. Соціально-економічний та суспільно-політичний розвиток Київщини в другій пол. XIX ст. Період боротьби за українську державність 1917-1920 рр. Трагічні 30-ті: голодомор та масові репресії. Київщина в полум'ї Другої світової війни. Відомі і невідомі герої війни. Повоєнна відбудова краю. Наш край в роки незалежної Української держави. Київщина у вирі суспільно-політичних подій 2013-2015 рр. Революція гідності. Герої Небесної Сотні та воїни АТО рідного краю.

Практична робота. Навчальна екскурсія до історико-краєзнавчого музею, знайомство з музейною експозицією та фондами. Навчальна екскурсія до села Мазепинці Білоцерківського району. Вікторина «Історія рідного краю». Творчий проект «Історія рідного краю у його топонімах». Круглий стіл на тему «Невідомі сторінки історії рідного краю» (за участю краєзнавців міста та наукових співробітників краєзнавчого музею). Розробка історичного атласу рідного краю. Творчий проект «Відомі і невідомі герої Другої світової війни». Навчальна дискусія «Революція гідності – революція нації!». Літературно-пісенний вечір «Герої не вмирають!». Творча зустріч із воїнами – учасниками АТО. Написання та захист рефератів (творчих проектів) з історії рідного краю. Одноденний піший похід визначними історичними місцями регіону.

Вихованці знають: основні історичні події на території краю в контексті розвитку української державності (від найдавніших часів до наших днів); видатних історичних діячів, доля яких тісно пов'язана з історією Київщини, їх значення для історії краю та України.

Вихованці вміють: характеризувати явища і процеси суспільно-політичного та соціально-економічного життя Київщини, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між основними історичними подіями і явищами; проводити пошуково-дослідницьку роботу та захищати власні реферати (творчі проекти) з актуальних проблем історії Київщини.

8. Використання глобальної комп'ютерної мережі Інтернет у пошуковій та дослідницькій роботі з краєзнавства (14 год)

Особливості використання глобальної комп'ютерної мережі Інтернет у краєзнавчій діяльності. Налаштування системи Windows для роботи в Internet. Технічні характеристики сучасних браузерів і пошукових систем. Підключення до мережі, типи мережевих підключень. Пошук та структурування необхідної інформації. Створення списку використаних Web-сайтів за допомогою шаблону. Робота з тематичними пошуковими каталогами та машинами. Правила розширеного пошуку інформації. Збереження Web-сторінки або її частини. Збереження зображень та особливості звуко-, відеозапису з Web-сторінки.

Практична робота. Робота в глобальній комп'ютерній мережі Інтернет. Створення інформаційного банку Web-сайтів краєзнавчої тематики. Пошук необхідної інформації краєзнавчого характеру (текстових, документів, графічних зображень тощо).

Вихованці знають: особливості використання глобальної комп'ютерної мережі Інтернет у пошуковій та науково-дослідницькій діяльності з краєзнавства; технічні характеристики сучасних браузерів; технологічні особливості роботи з тематичними пошуковими каталогами та машинами.

Вихованці вміють: працювати в глобальній комп'ютерній мережі Інтернет; знаходити необхідну інформацію краєзнавчого характеру (текстові

документи, графічні зображення); створювати інформаційний банк Web-сайтів краєзнавчої тематики.

Музейна практика вихованців (14 год)

Місце та значення історико-краєзнавчих музеїв у збереженні пам'яток матеріальної та духовної культури рідного краю. Основна нормативно-правова база діяльності музеїв краєзнавчого напрямку. Форми, види та напрями експозиційної роботи краєзнавчих музеїв. Принципи створення музейної експозиції краєзнавчої тематики. Методологія підбору експозиційного матеріалу, художнього оформлення музейних експозицій.

Практична робота. Ознайомлення з формами, видами та напрямками експозиційної роботи краєзнавчих музеїв (музей народного побуту «Світлиця» ЦТДЮ «Соняшник» м. Білої Церкви, Білоцерківський краєзнавчий музей). Практичне відпрацювання основних принципів створення музейної експозиції краєзнавчої тематики, методології підбору експозиційного матеріалу, художнього оформлення музейних експозицій.

Вихованці знають: роль історико-краєзнавчих музеїв у збереженні пам'яток матеріальної та духовної культури; основні форми, види та напрямки експозиційної роботи краєзнавчих музеїв; загальні принципи створення музейної експозиції краєзнавчої тематики; методологію підбору експозиційного матеріалу, художнього оформлення музейних експозицій.

Вихованці вміють: створювати музейні експозиції краєзнавчої тематики з дотриманням правил добору експозиційного матеріалу та його художнього оформлення.

Індивідуальна робота з творчо обдарованими і талановитими вихованцями (10 год)

Написання пошукових та науково-дослідницьких робіт, творчих проектів та участь в міських (обласних, Всеукраїнських) краєзнавчих заходах (конкурсах, експедиціях).

Звітна науково-практична конференція (4 год)

Підсумкове заняття (2 год)

Підведення підсумків роботи за рік. Нагородження активу та кращих вихованців (переможців конкурсів, творчих проектів).

ДРУГИЙ РІК НАВЧАННЯ. ОСНОВНИЙ РІВЕНЬ

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Назва розділу, теми	Кількість годин		
	Усього	Теорія	Практика
Вступне заняття	3	3	-
1. Основні методи пошукової та дослідницької діяльності юних краєзнавців	15	9	6
2. Комунікативна компетентність юного дослідника-краєзнавця	15	9	6
3. Археологія та археологічні дослідження рідного краю	27	15	12
4. Етнологія та етнографічні дослідження рідного краю	30	15	15
5. Фольклор і фольклористичні студії рідного краю	30	15	15
6. Міфологія та світогляд населення рідного краю	27	15	12
7. Оформлення пошукового або дослідницького проекту за допомогою текстового редактора Microsoft Word	18	6	12
Музейна та польова практика вихованців	21	6	15
Індивідуальна робота з творчо обдарованими вихованцями	15	3	12
Конкурс-захист пошукових та науково-дослідницьких проектів вихованців	6	-	6
Звітна науково-практична конференція	6	-	6
Підсумкове заняття	3	3	-
Разом	216	99	117

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Вступне заняття (3 год)

Ознайомлення вихованців з основними напрямками та змістом роботи гуртка в новому навчальному році. Представлення творчих здобутків вихованців за минулий рік.

Практична робота. Формування органів дитячого самоврядування.

1. Основні методи пошукової та дослідницької діяльності юних краєзнавців (15 год)

Класифікація методів пошукової та науково-дослідницької діяльності юних краєзнавців. Загальна характеристика теоретичних та емпіричних методів наукових досліджень з краєзнавчих дисциплін. Поняття та специфіка методу наукового спостереження. Основні види наукового спостереження (безпосереднє і опосередковане, відкрите і приховане, безперервне і дискретне, монографічне). Технології підготовки та проведення наукового спостереження.

Експериментальне інтерв'ю та анкетне опитування як методи пошукової та науково-дослідницької діяльності. Науковий експеримент: суть та призначення. Види експериментів (природний, лабораторний, констатуючий, формуючий). Основні етапи підготовки та проведення наукового експерименту.

Практична робота. Практичне відпрацювання основних етапів підготовки та проведення наукового експерименту. Проведення експериментального інтерв'ю та анкетного опитування.

Вихованці знають: теоретичні й емпіричні методи наукових досліджень з краєзнавчих дисциплін; основні відомості про експериментальне інтерв'ю, анкетне опитування та науковий експеримент як методи пошукової і науково-дослідницької діяльності.

Вихованці вміють: класифікувати методи пошукової та науково-дослідницької діяльності; здійснювати підготовку і проведення наукового спостереження, експериментального інтерв'ю, анкетного опитування, наукового експерименту (природного, лабораторного, констатуючого, формуючого).

2. Комунікативна компетентність юного дослідника-краєзнавця (15 год)

Комунікативна компетентність як невід'ємна складова розвитку творчої особистості. Культура мовлення юного дослідника-краєзнавця. Тренувальні вправи на вироблення сили, гнучкості та діапазону голосу. Лаконізм, переконливість, аргументованість і експресивність наукового мовлення. Сугестивні методи переконання. Правила ефективного використання мови тіла (міміки та жестів). Алгоритм побудови вичерпної відповіді на запитання. Прийоми розвитку пам'яті та запам'ятовування потрібної інформації. Режисура публічного виступу.

Практична робота. Тренінг комунікативних здібностей вихованців. Вправи на вироблення сили, гнучкості та діапазону голосу. Тренінг публічного виступу та презентації пошукової (науково-дослідницької) роботи широкому загалу.

Вихованці знають: основні складові комунікативної культури юного дослідника; сугестивні методи переконання; правила ефективного використання мови тіла (міміки та жестів); алгоритм побудови публічного виступу і вичерпної відповіді на запитання.

Вихованці вміють: презентувати високий рівень комунікативної культури; вільно висловлювати свої думки; давати вичерпну відповідь на запитання опонентів; переконувати інших; здійснювати режисуру та тренінг власного публічного виступу.

3. Археологія та археологічні дослідження рідного краю (27 год)

Археологія як наука та її основні завдання. Основні етапи розвитку археологічної науки. Видатні археологи Київщини. Типи археологічних пам'яток. Поняття про культурний шар та археологічну культуру. Основні етапи археологічного пошуку (археологічна розвідка, розкопки, камеральна

обробка археологічних матеріалів). Методи археологічних досліджень (типологічний, статистичний, стратиграфії, радіовуглецевий, дендрохронологічний). Археологічна періодизація. Палеолітичні стоянки на території Київщини. Археологічні пам'ятки трипільської культури. Археологічні знахідки скіфського часу. Ранні слов'яни на території краю (пам'ятки зарубинецької, черняхівської та київської культур). Археологія Київської Русі. Давньоруські міста-фортеці Юр'їв, Білгород, Вишгород. Пороська оборонна лінія в світлі археологічних досліджень. Археологічні пам'ятки кочових племен Подніпров'я (чорні клобуки, половці).

Практична робота. Навчальна екскурсія до історико-краєзнавчого музею. Вікторина «Археологічне минуле рідного краю». Круглий стіл на тему «Досліджуємо «білі плями» археології рідного краю». Технологічні особливості розбиття розкопу. Розбиття розкопу методом єгипетського трикутника. Опис археологічної знахідки. Участь в археологічній розвідці (спільно з відділом археології та давньої історії Білоцерківського краєзнавчого музею). Написання та захист рефератів (творчих проєктів) з археології рідного краю.

Вихованці знають: роль і місце археології в сучасних наукових дослідженнях; основні етапи розвитку археологічної науки та видатних археологів Київщини; типи археологічних пам'яток; поняття про культурний шар та археологічну культуру; основні етапи та методи археологічних досліджень; технологічні особливості розбиття розкопу, опису археологічної знахідки, нанесення її на карту місцевості.

Вихованці вміють: проводити основні етапи археологічного пошуку (археологічну розвідку, розкопки, камеральну обробку археологічних матеріалів); здійснювати розбиття розкопу методом єгипетського трикутника; описувати археологічні знахідки; наносити археологічні об'єкти на карту місцевості; проводити пошуково-дослідницьку роботу та захищати власні реферати (творчі проєкти) з актуальних проблем археології Київщини.

4. Етнологія та етнографічні дослідження рідного краю (30 год)

Етнологія як наука та її місце в сучасних наукових дослідженнях. Основні етапи етнографічних досліджень Київщини. Видатні дослідники-етнографи нашого краю. Сімейний та громадський побут населення Київщини. Традиції кумівства, побратимства (посестримства) та приймацтва. Трудова взаємодопомога (толока, супруга, оденки). Молодіжні громади. Традиції молодіжних вечорниць, досвіток та вулиць. Основні осередки громадського спілкування: кутки, корчма, ярмарки, церква. Сімейні звичаї та обряди, їх образно-символічне значення. Родильна обрядовість. Передродові, власне родильні та післяродові звичаї та традиції (пологи, ім'янаречення, провідування, хрестини, зливки, пострижини). Весільна обрядовість. Народні традиції дошлюбного спілкування, сватання, заручин та весілля. Поховальна обрядовість.

Календарні свята й обряди. Свята та обряди зимового циклу (Андрія, Миколая, Різдво, традиції колядування, вертепи, Новий рік, Меланка, традиції щедрування та засівання, Водохреща (Йордан). Свята та обряди весняного циклу (традиції закликання весни, Великодня обрядовість). Свята та обряди літнього циклу (традиції святкування Івана Купала, Зелені свята, троїцько-русальна обрядовість). Свята та обряди осіннього циклу (Спаса, Покрови). Трудові свята й обряди (свято першої борозни, свято першого снопа, обжинки). Народні знання як важлива складова традиційно-побутової культури. Народні метеорологія, медицина та педагогіка в наш час.

Практична робота. Навчальна екскурсія до музею народного побуту «Світлиця» ЦТДЮ «Соняшник» м. Білої Церкви. Вікторина «Календарні свята й обряди Київщини». Круглий стіл на тему: «Відродження звичаїв та традицій рідного краю». Складання банку даних про народні прикмети передбачення погоди своєї місцевості. Польова фольклорно-етнографічна практика вихованців клубу (спільно з відділом етнографії та народного побуту Білоцерківського краєзнавчого музею). Історична реконструкція календарних свят та обрядів (за вибором вихованців). Написання та захист рефератів (творчих проєктів) з етнології рідного краю.

Вихованці знають: роль і місце етнографічних досліджень в розвитку краєзнавства Київщини; сімейний та громадський побут населення регіону; основні сімейні звичаї та обряди, їх образно-символічне значення; особливості трудової взаємодопомоги; основні календарні свята й обряди зимового, весняного, літнього та осіннього циклу; ключові відомості про народні знання як складові традиційно-побутової культури.

Вихованці вміють: збирати етнографічний матеріал в процесі польової фольклорно-етнографічної практики; здійснювати історичну реконструкцію основних календарних свят і обрядів; проводити пошуково-дослідницьку роботу та захищати власні реферати (творчі проєкти) з етнології Київщини.

5. Фольклор та фольклористичні студії рідного краю (30 год)

Фольклор – невід’ємна складова національної культури українців. Зв’язок фольклору з іншими формами духовної культури українців. Фольклористика як наука та її основні завдання. Основні етапи становлення та розвитку українського фольклору. Жанрове багатство фольклорних творів, їх пізнавально-виховна спрямованість. Методи класифікації фольклорного матеріалу. Зміст і структура народного обряду.

Календарні і родинні свята. Основні цикли обрядової поезії. Різдвяний обрядовий фольклор. Провідні мотиви, тематичні групи колядок і щедрівок, своєрідність їх поетики. Веснянки, їх тематика та художні особливості. Русальні, петрівчані і купальські пісні. Жнивварська поезія (зажнивні, власне жнивні та обжинкові пісні). Звеличення праці в піснях. Родинно-обрядова поезія. Родильний обряд. Колискові пісні, їх теми і образи. Пісні весільного обряду, їх тематика. Відображення у весільних піснях родинних стосунків та господарської діяльності людей. Поховальний обряд. Голосіння. Народна

драма. Види народної драми, їх особливості («Коза», «Вертеп», «Меланка»). Героїчний епос українського народу. Думи та історичні пісні. Провідні мотиви й образи історичних пісень. Еволюція художніх образів воїна-захисника в українському фольклорі. Образ героя-козака в народному епосі. Балади і родинно-побутові пісні. Пісні про кохання та жіночу долю. Українські жартівливі родинно-побутові пісні. Суспільно-побутові пісні: козацькі, рекрутські, чумацькі, бурлацькі, наймитські пісні. Казки – художнє відображення історії українського народу, його життєвого досвіду, побуту, психології, національних особливостей.

Практична робота. Навчальна екскурсія до музею народного побуту «Світлиця» ЦТДЮ «Соняшник» м. Білої Церкви. Вікторина «Перлини українського фольклору». Круглий стіл на тему: «Фольклор – невід’ємна складова національної культури українців». Польова фольклорно-етнографічна практика вихованців (спільно з відділом етнографії та народного побуту Білоцерківського державного краєзнавчого музею). Виховні заходи «Наша пісня, наша дума не вмере, не загине!», «Народ скаже – як зав’яже». Написання та захист рефератів (творчих проектів) з фольклору рідного краю.

Вихованці знають: основні відомості про фольклористику як науку та її основні завдання; основні етапи становлення та розвитку українського фольклору; історію досліджень на території Київщини; зміст і структуру народного обряду; основні цикли обрядового фольклору; героїчний епос українського народу; родинно-побутовий фольклор тощо.

Вихованці вміють: збирати фольклорний матеріал в процесі польової фольклорно-етнографічної практики; виконувати кращі твори обрядового і родинно-побутового фольклору, героїчного епосу українського народу; проводити пошуково-дослідницьку роботу та захищати власні реферати (творчі проекти) з фольклористики Київщини.

6. Міфологія та релігія населення рідного краю (27 год)

Ментальність українського народу, його архетипи. Роль релігії та міфології у формуванні світоглядних традицій населення рідного краю. Історичні аспекти виникнення та розвитку релігійних вірувань й світогляду жителів Київщини. Вплив язичництва та християнства на світоглядні ідеали та становлення української ментальності. Міфи давньої України, «Велесова книга». Народні вірування, демонологія та космогонія. Народні забобони та демонологія (домовики, лісовики, водяники, русалки, злидні). Флора та фауна як об’єкти персоніфікації в українській міфології. Традиції ворожіння.

Еволюція релігійних вірувань. Первісні форми релігійних вірувань. Анімізм як віра в існування душі (двійника тіла, носія життя). Тотемізм як вірування в існування надприродних кровних зв’язків роду з певним видом тварин або рослин. Шаманізм як віра у можливість безпосереднього спілкування з духами. Культ жіночого божества родючості (Богині-матері). Культ предків (померлих родичів). Християнство як світова релігія.

Релігійні реформи Володимира Великого. Хрещення Київської держави. Початок боротьби за незалежну церкву. Історія українського православ'я. Міжконфесійні суперечки – трагедія українського народу. Релігійні організації України в координатах нової Європи. Історія виникнення та специфіка діяльності українських православних конфесій: Української Православної Церкви (Київського Патріархату), Української Православної Церкви (Московського Патріархату), Української Автокефальної Православної Церкви, Української Греко-Католицької Церкви. Історія і сучасний стан основних протестантських церковних організацій в Україні. Релігія та духовність в сучасному історичному вимірі. Релігійна палітра Київщини: православні, католики, протестанти, іудеї. Актуальні проблеми релігійного життя краю та шляхи їх подолання. Толерантність та повага релігійних поглядів інших.

Практична робота. Вікторина «Українські народні вірування та міфологія». Круглий стіл на тему: «Сучасна релігійна палітра Київщини». Дебати на тему: «Проблеми релігійного життя та шляхи їх подолання в Україні». Творчий проект «Минуле, сьогодення та майбутнє Української Православної Церкви». Творча зустріч з представниками релігійних громад міста. Написання та захист рефератів (творчих проектів) з релігії та міфології рідного краю.

Вихованці знають: роль релігії та міфології у формуванні світогляду особистості; основні етапи формування релігійних вірувань і світогляду жителів Київщини; загальні відомості про народні вірування, демонологію та космогонію; актуальні проблеми релігійного життя краю та шляхи їх вирішення.

Вихованці вміють: вільно реалізовувати свої світоглядні позиції; виявляти толерантність та повагу до релігійних вірувань інших людей; проводити пошуково-дослідницьку роботу та захищати реферати (творчі проекти) з актуальних питань релігійного життя.

7. Оформлення пошукового або дослідницького проекту красназвчої тематики за допомогою текстового редактора Microsoft Word (18 год)

Створення, форматування і збереження текстового документа. Закріплення норм письма, перевірка орфографії та граматики текстового документа. Зміна параметрів сторінки (полів, розмірів, джерела паперу). Додавання верхніх і нижніх колонтитулів. Збереження документа як шаблону. Загальні правила оздоблення тексту пошукової або науково-дослідницької роботи графічними елементами (малюнками, друкованими підкладками, таблицями або діаграмами). Вимоги щодо сприйняття кольорів і форм. Використання об'єктів WordArt в заголовках. Використання основних фігур, блок-схем, фігурних стрілок, сполучних ліній, виносок та автофігур. Особливості забарвлення фігур та застосування до них різних ефектів. Створення друкованих підкладок. Перетворення вставленого в документ зображення на друковану підкладку. Обтікання зображення текстом. Додавання таблиці до тексту. Створення та

форматування графіків та діаграм (лінійчатих, кругових, бульбашкових, циклічних, радіальних та пірамідальних).

Практична робота. Створення, форматування і збереження тексту пошукової (науково-дослідницької) роботи краєзнавчої тематики. Оздоблення тексту пошукової або науково-дослідницької роботи графічними елементами (малюнками, друкованими підкладками, таблицями або діаграмами). Створення і форматування графіків та діаграм (лінійчатих, кругових, бульбашкових, циклічних, радіальних та пірамідальних).

Вихованці знають: технологічні особливості оформлення пошукового або дослідницького проекту краєзнавчої тематики за допомогою текстового редактора Microsoft Word; загальні правила оздоблення тексту пошукової (дослідницької) роботи графічними елементами; алгоритм створення і форматування графіків та діаграм.

Вихованці вміють: створювати, формувати і зберігати текст пошукової (дослідницької) роботи; оздоблювати текст графічними елементами, графіками та діаграмами.

Музейна та польова практика вихованців (21 год)

Знайомство вихованців із місцем та значенням історико-краєзнавчих музеїв у збереженні пам'яток матеріальної та духовної культури рідного краю. Опрацювання нормативно-правової бази діяльності музеїв. Ознайомлення з формами, видами та напрямками експозиційної роботи краєзнавчих музеїв, принципами створення музейної експозиції краєзнавчої тематики, методологією підбору експозиційного матеріалу, художнього оформлення музейних експозицій. Практичне відпрацювання отриманих знань, умінь та навичок.

Вихованці знають: роль історико-краєзнавчих музеїв у збереженні пам'яток матеріальної та духовної культури; основні форми, види та напрямки експозиційної роботи краєзнавчих музеїв; загальні принципи створення музейної експозиції краєзнавчої тематики; методологію підбору експозиційного матеріалу, художнього оформлення експозицій.

Вихованці вміють: створювати музейні експозиції краєзнавчої тематики з дотриманням правил добору експозиційного матеріалу та його художнього оформлення.

Індивідуальна робота з творчо обдарованими і талановитими вихованцями (15 год)

Написання пошукових та науково-дослідницьких робіт, творчих проектів та участь в міських (обласних, Всеукраїнських) краєзнавчих заходах.

Конкурс-захист пошукових та науково-дослідницьких проектів (6 год)

Звітна науково-практична конференція (6 год)

Підсумкове заняття (3 год)

Підведення підсумків роботи за рік. Нагородження активу та кращих вихованців (переможців конкурсів, творчих проектів).

ТРЕТІЙ РІК НАВЧАННЯ. ОСНОВНИЙ РІВЕНЬ**НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН**

Назва розділу, теми	Кількість годин		
	Усього	Теорія	Прак-тика
Вступне заняття	3	3	-
1. Узагальнення результатів пошуково-дослідницької діяльності юних краєзнавців	12	6	6
2. Форми представлення та популяризації результатів пошуково-дослідницької роботи юних краєзнавців	12	6	6
3. Розвиток культури, науки та освіти рідного краю	24	15	9
4. Господарство і матеріальна культура населення рідного краю	24	15	9
5. Геологія рідного краю	18	12	6
6. Екологія рідного краю	18	12	6
7. Музеезнавство в системі краєзнавчих досліджень	18	12	6
8. Створення презентації пошуково-дослідницького проекту краєзнавчої тематики за допомогою програми Microsoft Power Point	18	6	12
9. Створення публікації пошуково-дослідницького проекту за допомогою програми Microsoft Publisher	18	6	12
Музейна та польова практика вихованців	18	6	12
Конкурс-захист пошукових та науково-дослідницьких проектів вихованців	6	-	6
Звітна науково-практична конференція	6	-	6
Індивідуальна робота з творчо обдарованими вихованцями	15	3	12
Залік	3	-	3
Підсумкове заняття	3	3	-
Разом	216	105	111

ЗМІСТ ПРОГРАМИ**Вступне заняття (3 год)**

Ознайомлення вихованців з основними напрямками та змістом роботи в новому навчальному році. Представлення творчих здобутків вихованців за минулий рік.

Практична робота. Формування органів дитячого самоврядування.

1. Узагальнення результатів пошуково-дослідницької діяльності юних краєзнавців (12 год)

Основні вимоги до оформлення пошукових та науково-дослідницьких робіт з краєзнавства. Структура та зміст пошукової (науково-дослідницької) роботи з краєзнавчих дисциплін. Вступ, його значення та композиція. Актуальність дослідження. Основна частина пошукової (науково-дослідницької) роботи. Техніка написання тексту роботи. Мова і стиль написання роботи. Висновки та їх значення. Варіанти використання епіграфів. Правила оформлення посилань. Список використаних джерел, загальні вимоги до оформлення літератури. Додатки, загальні вимоги до оформлення додатків. Типові труднощі і помилки під час конструювання наукових текстів. Редагування та саморедагування пошукової (науково-дослідницької) роботи. Підготовка рукопису пошукового (науково-дослідницького) проекту до друку. Правила оформлення пошукових (науково-дослідницьких) робіт. Рецензія, її значення та зміст. Пам'ятка рецензенту краєзнавчої роботи.

Практична робота. Рецензування кращих пошуково-дослідницьких робіт вихованців з історичного та географічного краєзнавства, археології, етнографії, фольклору, геології та екології.

Вихованці знають: загальні вимоги до оформлення пошукових та науково-дослідницьких робіт з краєзнавства; основні відомості про понятійний апарат, структуру та зміст пошукової (науково-дослідницької) роботи; правила написання вступу, основної частини роботи, висновків; технологічні особливості оформлення посилань і додатків пошукової або науково-дослідницької роботи; правила написання рецензії.

Вихованці вміють: правильно оформлювати власні пошукові та науково-дослідницькі роботи краєзнавчого характеру; дотримуватися технологічних особливостей вірного структурування роботи, оформлення її понятійного апарату, посилань і додатків; здійснювати рецензування пошукових та науково-дослідницьких робіт.

2. Форми представлення та популяризації результатів пошуково-дослідницької роботи юних краєзнавців (12 год)

Основні форми представлення та популяризації результатів пошукової та науково-дослідницької роботи. Автореферат як форма представлення результатів індивідуальної пошукової (науково-дослідницької) роботи юного краєзнавця. Наукова доповідь або повідомлення як форма представлення наукової проблеми широкому загалу. Технологія підготовки наукової доповіді. Алгоритм представлення наукової доповіді або повідомлення з проблеми дослідження. Науково-практичні семінари, науково-практичні конференції і колоквиуми та їх значення для формування творчої активності та життєвої компетентності юного дослідника-краєзнавця. Основні етапи підготовки юних дослідників до науково-практичних семінарів, конференцій, колоквиумів.

Практична робота. Написання рецензії на власний пошуковий (науково-дослідницький) проект. Тренінг публічного виступу за проблематикою краєзнавчого дослідження. Аналіз типових помилок та недоліків при публічному виступі.

Вихованці знають: основні форми представлення та популяризації результатів власного дослідження; технологічні особливості підготовки до захисту пошукової або науково-дослідницької роботи; алгоритм представлення наукової доповіді або повідомлення з проблеми дослідження широкому загалу.

Вихованці вміють: презентувати результати власного дослідження широкому загалу у вигляді наукових доповідей, повідомлень, рефератів тощо; брати активну участь у науково-практичних семінарах, науково-практичних конференціях, колоквиумах юних науковців; свідомо уникати типових помилок та недоліків під час публічного виступу.

3. Розвиток культури, освіти та науки рідного краю (24 год)

Історичний огляд становлення та розвитку культури рідного краю. Основні фактори розвитку культури Київщини. Мистецтво краю: образотворче мистецтво, скульптура, архітектура, музика, театр. Видатні художники, архітектори, музиканти краю. Життя та мистецький шлях Катерини Білокур, Марії Примаченко, Івана Григоровича-Барського, Кирила Стеценка, Івана Козловського, Леся Курбаса. Особливості літературного життя Київщини. Історичні портрети видатних письменників та поетів краю, їх роль у розвитку української літератури. Літературна муза Івана Нечуй-Левицького, Шолом-Алейхема, Андрія Малишка, Ліни Костенко. Книговидавнича справа. Творчі здобутки та проблеми культурного життя краю в наш час.

Народна педагогіка: традиції та сучасний стан. Основні етапи розвитку освіти і науки Київщини. Перші навчальні заклади: історія виникнення та освітня діяльність. Переяславський колегіум. Білоцерківська гімназія. Видатні педагоги рідного краю. Сучасна система освіти Київщини. Роль та значення позашкільних навчальних закладів у навчанні та вихованні дітей та юнацтва. Роль науки в суспільному житті Київщини. Видатні вчені та науковці краю, їх внесок в науковий розвиток України та світу. Григорій Сковорода, Павло Чубинський. Сучасні наукові дослідження та перспективи міжнародної співпраці.

Практична робота. Навчальна екскурсія до музею-садиби Івана Козловського (село Мар'янівка Васильківського району). Творча зустріч з представниками мистецької, наукової та педагогічної еліти міста. Вікторина «Культура, освіта та наука Київщини». Круглий стіл на тему: «Творчі здобутки та проблеми культурного життя краю». Дебати на тему: «Культура та контркультура в житті української молоді». Творчий проект «Невідоме про відомих». Написання та захист рефератів (творчих проектів) за проблематикою дослідження.

Вихованці знають: основні етапи і характерні особливості розвитку культури та освіти Київщини; творчі здобутки видатних письменників, художників, архітекторів, музикантів, педагогів та інших діячів культури та мистецтва краю; успіхи та проблеми культурного життя регіону в сучасних умовах.

Вихованці вміють: творчо спілкуватися з представниками мистецької, наукової та педагогічної еліти; проводити пошуково-дослідницьку роботу та захищати власні реферати (творчі проекти) з актуальних питань культурного та мистецького життя Київщини.

4. Господарство і матеріальна культура населення рідного краю (24 год)

Основні галузі господарства і заняття населення Київщини. Вплив природних та історичних умов на розвиток господарства краю. Регіональні відмінності господарської спеціалізації на території Київщини. Рослинництво та його галузевий склад. Рільництво, системи обробітку ґрунту та черговість висівання культур. Традиційне хліборобство. Сівба та догляд за рослинами. Жнива, зберігання врожаю. Хліборобські обряди та трудові традиції (зажинки, обжинки, захисна магія). Городництво, садівництво та квітникарство, луківництво та лісове господарство краю. Тваринництво, його галузевий склад. Догляд за свійськими тваринами. Скотарство, свинарство й вівчарство, птахівництво, їх регіональна специфіка. Допоміжні види господарської діяльності: бджільництво, рибальство та мисливство. Традиційні промисли і ремесла Київщини. Чумацтво та заробітчанство. Розвиток ткацтва, гончарства, гутництва, ковальства, лісових промислів. Домашні промисли та ремесла. Декоративно-вжиткові промисли Київщини. Продовження культурних традицій минулого.

Практична робота. Навчальні екскурсії до Білоцерківського краєзнавчого музею, Національного музею народної архітектури та побуту України, Національного історико-культурного заповідника «Переяслав». Вікторина «Господарство і матеріальна культура населення рідного краю». Круглий стіл на тему: «Актуальні проблеми дослідження матеріальної культури населення рідного краю». Написання та захист рефератів (творчих проектів) за проблематикою дослідження.

Вихованці знають: вплив природних та історичних умов на формування і розвиток господарства Київщини; основні теоретичні відомості про рослинництво, тваринництво, скотарство, птахівництво та допоміжні види господарської діяльності населення краю; особливості розвитку декоративно-вжиткового мистецтва регіону.

Вихованці вміють: визначати причинно-наслідкові зв'язки розвитку господарства краю; проводити пошуково-дослідницьку роботу та захищати власні реферати (творчі проекти) з актуальних питань господарського життя Київщини.

5. Геологія рідного краю (18 год)

Геологія як наука та її роль у вивченні рідного краю. Основні напрями геологічних досліджень Київщини. Зв'язок геології з іншими краєзнавчими науками. Ендогенні гео-динамічні процеси (коливальні, складкотвірні і розривні тектонічні рухи, магматичні процеси, інтрузія, вулканізм, метаморфізм). Екзогенні геодинамічні процеси (вивітрювання фізичне (механічне) і хімічне (хіміко-біологічне), денудація, ерозія, дефляція, осадо-накопичення. Типи рельєфу (геоструктури, морфо-структура, геоскульптури). Речовинний склад земної кори. Мінерали, їх фізичні властивості та хімічний склад. Самородні елементи, сульфіди, окисли, галогени, карбонати, сульфати, фосфати, силікати. Гірські породи (магматичні, осадкові, метаморфічні). Геологічне картографування рідного краю. Основи створення і класифікації геологічних карт. Геологічні карти, їх типи за змістом, об'єктом картографування та масштабом. Елементи залягання шарів. Геологічні розрізи. Склад геологічних горизонтів, час формування і умови залягання гірських порід.

Практична робота. Навчальна екскурсія до геологічного музею Правобережної геолого-розвідувальної експедиції (с.Фурси). Вікторина «Геологія рідного краю». Круглий стіл на тему: «Актуальні проблеми дослідження геології рідного краю» (за участю наукових співробітників Правобережної геолого-розвідувальної експедиції). Участь у геологічній розвідці. Оформлення стратиграфічної колонки для своєї місцевості. Визначення гірських порід і корисних копалин за зовнішніми ознаками. Опис і колекціонування гірських порід і корисних копалин рідного краю за способом їх утворення. Оформлення картосхеми корисних копалин рідного краю. Організація екскурсійного вивчення одного з характерних геологічних процесів своєї місцевості (вивітрювання, геологічної діяльності поверхневих вод, геологічного оголення). Написання та захист рефератів (творчих проектів) з геології рідного краю.

Вихованці знають: роль та значення геології у вивченні рідного краю; основні напрями геологічних досліджень Київщини; основні теоретичні відомості про геологічні явища та процеси; мінерали, їх фізичні властивості та хімічний склад; склад геологічних горизонтів, час формування і умови залягання гірських порід тощо.

Вихованці вміють: проводити геологічну розвідку місцевості; класифікувати мінерали, гірські породи, самородні елементи; проводити геологічне картографування місцевості; здійснювати пошуково-дослідницьку роботу та захищати власні реферати (творчі проекти) з актуальних проблем геології Київщини.

6. Екологія рідного краю (18 год)

Загальні поняття про екологію як науку. Взаємозв'язок екології з іншими краєзнавчими науками. Біофізика навколишнього середовища. Фізичні механізми та процеси, що становлять основу життєдіяльності

людини, тваринного і рослинного світу у навколишньому середовищі регіону. Вплив абіотичних і біотичних факторів середовища на живі організми. Зовнішні фактори, що спричиняють стреси у живому організмі. Екологічна біохімія рідного краю. Біохімічні механізми функціонування рослинного та тваринного організмів регіону. Залежність функціонування цих систем від різних факторів довкілля. Проблеми впливу довкілля регіону на здоров'я людини. Залежність функціонування нервової, м'язової, травної, ендокринної, кровоносної та імунної систем від різних факторів впливу довкілля та механізми пристосування організму до середовища.

Моделювання та прогнозування стану довкілля рідного краю. Основні методи моделювання і прогнозування стану природних та штучних екологічних систем і процесів, що в них відбуваються. Моніторинг навколишнього середовища. Особливості моніторингу природних екосистем, сільськогосподарських угідь та урбанізованих територій. Методи проведення моніторингових досліджень. Методи прогнозування та оцінки змін у стані навколишнього середовища.

Практична робота. Навчальна екскурсія до природоохоронної організації. Вікторина «Екологія рідного краю». Круглий стіл на тему: «Актуальні проблеми екології рідного краю» (за участю вихованців, представників природоохоронних організацій та рухів, місцевої влади). Проведення опитування громадської думки щодо екологічної ситуації в регіоні серед жителів міста. Участь в екологічному моніторингу та екологічних проектах (спільно з природоохоронними організаціями). Написання та захист рефератів (творчих проектів) з екології рідного краю.

Вихованці знають: взаємозв'язок екології з іншими краєзнавчими науками; особливості впливу довкілля регіону на здоров'я людини; технології моделювання та прогнозування стану довкілля; основні методи проведення моніторингових досліджень з екології.

Вихованці вміють: визначати залежність функціонування нервової, м'язової, травної, ендокринної, кровоносної та імунної систем людини від різних факторів довкілля; здійснювати моніторинг природних екосистем, сільськогосподарських угідь та урбанізованих територій; проводити пошуково-дослідницьку роботу та захищати власні реферати (творчі проекти) з актуальних проблем екології Київщини.

7. Музеєзнавство в системі краєзнавчих досліджень (18 год)

Музеєзнавство як наукова дисципліна. Роль та значення краєзнавчих музеїв у збереженні пам'яток матеріальної та духовної культури рідного краю. Основні принципи побудови музейної експозиції краєзнавчої тематики (науковість, естетизм, предметність, комунікативність). Методи побудови музейної експозиції та підбору експозиційного матеріалу. Характеристика систематичного та комплексно-тематичного методів побудови музейної експозиції краєзнавчого профілю. Основні види експозиційних матеріалів краєзнавчого музею (музейні предмети, репродукції музейних предметів,

експозиційний науково-допоміжний матеріал, тексти та фонокоментарі). Основні підвиди експозиційного матеріалу (речові пам'ятки, зображувальні пам'ятки, письмові джерела, документальні фото, фоно- та відеоматеріали, карти, діаграми, таблиці, пояснювальні тексти, вказівники).

Експозиційний комплекс краєзнавчого музею. Принципи об'єднання експозиційних матеріалів у експозиційні комплекси. Експозиційні комплекси як складова тематичної структури експозиції. Технології створення комплексів-ансамблів та колекційних комплексів в музейній експозиції. Знайомство з принципами створення та характерними особливостями експозицій в історико-краєзнавчих, природничих, етнографічних, художніх музеях, у музеях під відкритим небом та музеях-заповідниках.

Практична робота. Навчальна екскурсія до краєзнавчого музею. Робота з основними видами експозиційних матеріалів краєзнавчого музею (музейними предметами, репродукціями музейних предметів, експозиційним науково-допоміжним матеріалом, текстами та фонокоментарями).

Вихованці знають: роль і значення краєзнавчих музеїв у збереженні пам'яток матеріальної та духовної культури рідного краю; основні принципи побудови музейної експозиції краєзнавчої тематики; основні види та підвиди експозиційних матеріалів краєзнавчого музею; загальні принципи об'єднання експозиційних матеріалів у експозиційні комплекси тощо.

Вихованці вміють: творчо працювати з основними видами експозиційних матеріалів краєзнавчого музею; створювати музейні експозиції краєзнавчої тематики з дотриманням правил добору експозиційного матеріалу та його художнього оформлення.

8. Створення презентації пошуково-дослідницького проекту краєзнавчої тематики за допомогою програми Microsoft Power Point (18 год)

Загальна характеристика програми Microsoft Power Point. Основні вимоги до структури, змісту та оформлення презентація. Планування змісту, розробка структури та сценарію представлення пошукового (дослідницького) проекту. Запуск, налаштування параметрів панелі інструментів і меню Microsoft Power Point. Створення структури презентації. Оздоблення презентації графічними та анімаційними елементами. Особливості використання шаблонів оформлення (зміна колірних схем, фону слайдів, вибір способу заливки або малюнка). Робота з конструктором слайдів. Використання графічних зображень з колекції та Інтернету. Можливі варіанти удосконалення мультимедійної презентації. Додавання, об'єктів WordArt та SmartArt. Вставка символів, відсутніх на клавіатурі. Додавання гіперпосилань на файл або Web-сайт. Технології використання діаграм, відео- та звукових файлів. Створення звукового супроводу. Використання ефектів анімації. Додавання ефектів появи, виділення та виходу об'єктів презентації. Визначення траєкторії руху об'єкта. Анімація у процесі зміни слайдів. Автоматичний показ слайдів презентації. Налаштування часу демонстрації слайдів або їх безперервного показу. Збереження презентації у різних форматах. Друк слайдів презентації.

Практична робота. Планування змісту, розробка структури та сценарію презентації краєзнавчої тематики. Створення презентації на краєзнавчу тематику за допомогою програми Microsoft Power Point та її публічний захист.

Вихованці знають: основні технічні можливості програми Microsoft Power Point; алгоритм розробки структури, змісту та оформлення презентації власного пошуково-дослідницького проекту; особливості оздоблення презентації графічними та анімаційними елементами тощо.

Вихованці вміють: планувати зміст, розробляти структуру та сценарій презентації власного пошуково-дослідницького проекту за допомогою програми Microsoft Power Point; створювати презентації та ефективно їх використовувати під час публічного захисту своєї пошукової або науково-дослідницької роботи.

9. Створення публікації пошуково-дослідницького проекту краєзнавчої тематики за допомогою програми Microsoft Publisher (18 год)

Основні можливості програми Microsoft Publisher. Вимоги до структури, змісту та оформлення інформаційної публікації пошукового або науково-дослідницького проекту краєзнавчої тематики. Планування змісту та розробка сценарію інформаційної публікації краєзнавчої тематики (газети, буклету, бюлетеня). Створення інформаційної публікації пошукового або дослідницького проекту за допомогою програми Microsoft Publisher. Введення тексту у шаблон публікації. Особливості роботи з існуючими текстовими рамками. З'єднання та роз'єднання текстових рамок. Створення та видалення текстових рамок. Відключення функції автоматичних переносів. Варіанти вдосконалення інформаційної публікації. Створення буквиць. Заміна і додавання зображень. Введення підписів під зображеннями. Групування та розгрупування графічних об'єктів публікації. Видалення зайвих сторінок. Збереження публікації за допомогою майстра упакування.

Практична робота. Планування змісту та розробка сценарію інформаційної публікації краєзнавчої тематики (інформаційного аркуша, газети, буклету, бюлетеня). Розробка та друк інформаційної публікації пошуково-дослідницького проекту краєзнавчої тематики за допомогою програми Microsoft Publisher. Презентація та публічний захист інформаційної публікації краєзнавчої тематики.

Вихованці знають: основні технічні можливості програми Microsoft Publisher та умови її використання для оформлення публікацій власного дослідження (інформаційного аркуша, буклету тощо); алгоритм планування змісту та розробка сценарію інформаційної публікації краєзнавчої тематики; основні етапи роботи над створенням друкованої публікації за допомогою Microsoft Publisher.

Вихованці вміють: планувати зміст, розробляти структуру та сценарій публікації власного пошуково-дослідницького проекту за допомогою програми Microsoft Publisher; власноруч створювати друковану публікацію та

ефективно її використовувати для популяризації результатів своєї пошукової або науково-дослідницької роботи широкому загалу.

Музейна та польова практика вихованців (18 год)

Знайомство вихованців з місцем та значенням історико-краєзнавчих музеїв у збереженні пам'яток матеріальної та духовної культури рідного краю. Презентація нормативно-правової бази діяльності музеїв. Ознайомлення з формами, видами та напрямками експозиційної роботи краєзнавчих музеїв, принципами створення музейної експозиції краєзнавчої тематики, методологією підбору експозиційного матеріалу, художнього оформлення музейних експозицій.

Конкурс-захист пошукових та науково-дослідницьких проектів (6 год)

Звітна науково-практична конференція (6 год)

Індивідуальна робота з творчо обдарованими і талановитими вихованцями (15 год)

Написання пошукових та науково-дослідницьких робіт, творчих проектів та участь в міських (обласних, Всеукраїнських) краєзнавчих заходах.

Залік (3 год)

Підсумкове заняття (3 год)

Підведення підсумків роботи за рік. Нагородження активу та кращих вихованців (переможців конкурсів, творчих проектів).

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати:

- місце краєзнавчих досліджень в інтелектуальному, духовному та морально-етичному розвитку підростаючого покоління, значення пошукової та науково-дослідницької діяльності для розвитку пізнавальних та творчих здібностей, активності особистості;
- основні етапи розвитку вітчизняної краєзнавчої науки, особливості сучасних наукових досліджень рідного краю;
- основні відомості з географії, історії, археології, етнографії та фольклору рідного краю;
- алгоритм вибору проблеми (теми) дослідження з історії, географії або культури рідного краю, основні етапи організації пошукової та науково-дослідницької роботи з краєзнавства;

- методику роботи з краєзнавчою літературою з проблеми дослідження, основні способи короткої фіксації змісту опрацьованих науково-літературних джерел;
- основні методи теоретичних та емпіричних досліджень, шляхи їх організації та проведення;
- механізм узагальнення результатів пошукової та дослідницької діяльності, вимоги до її оформлення;
- технічні можливості текстового редактора Microsoft Word для оформлення пошукового або дослідницького проекту краєзнавчої тематики;
- основні форми представлення та популяризації результатів пошукової та дослідницької роботи з краєзнавства, технології підготовки юних дослідників до науково-практичних семінарів, конференцій, колоквиумів;
- технології використання комп'ютерних мереж та мережевих ресурсів у пошуковій та науково-дослідницькій діяльності;
- базові характеристики програми Microsoft Power Point для створення презентацій пошуково-дослідницького проекту та технічні можливості програми Microsoft Publisher для створення інформаційних матеріалів з проблеми дослідження.

Вихованці мають вміти:

- самостійно збирати, обробляти та аналізувати інформацію краєзнавчого характеру, знаходити актуальні проблеми для пошукової діяльності та наукового дослідження в навколишній дійсності;
- обирати тему власної пошукової або дослідницької роботи з краєзнавства, визначати основні завдання, мету, передбачати можливі труднощі у виконанні пошукового або дослідницького проекту;
- ефективно застосовувати основні мислительні операції (аналіз, синтез, індукцію, дедукцію), логічні закони і правила (логічності, тотожності, протиріччя, виключення третього) в ході пошукової та дослідницької діяльності, обирати оптимальні методи наукових досліджень (спостереження, експериментальне інтерв'ю, анкетне опитування, експеримент);
- проводити польові дослідження з етнографії, фольклору, археології, працювати з краєзнавчими матеріалами експозиційного фонду краєзнавчого музею;
- використовувати комп'ютерні мережі та мережеві ресурси для отримання необхідної інформації з історії, географії та культури рідного краю;
- викладати письмово одержані результати краєзнавчого дослідження у формі реферату, повідомлення, тез, статті, виступу, науково-дослідницької роботи МАН;
- використовувати текстовий редактор Microsoft Word для оформлення пошукового або дослідницького проекту;
- володіти науковою мовою викладу результатів краєзнавчого дослідження та навичками публічного виступу;

- створювати та представляти широкому загалу презентацію власного пошукового або науково-дослідницького проекту з використанням програми Microsoft Power Point;
- створювати інформаційні публікації результатів пошукової або дослідницької діяльності краєзнавчого характеру за допомогою програми Microsoft Publisher.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Археологія України : курс лекцій / за ред. Л. Залізняка. – К. : Либідь, 2005. – 503 с.
2. Боряк О.О. Україна : етнокультурна мозаїка / О.О. Боряк. – К. : Либідь, 2006. – 322 с.
3. Воропай О. Звичаї нашого народу / О.Воропай. – К. : Оберіг, 1993. – 588 с.
4. Демідієнко О.Я. Основи краєзнавства : навч. посіб. / О.Я. Демідієнко.– Х. : Світ дитинства, 1999. – 96 с.
5. Дем'янчук Г.С. Українське краєзнавство: сторінки історії / Г.С. Дем'янчук, Б.Г. Дем'янчук. – К. : Просвіта, 2006. – 296 с.
6. Етнографія і фольклор рідного краю : конспект лекцій / уклад. І.М. Цимбалюк. – К., 1996. – 80 с.
7. Етнографія України : навч. посібн. / за ред. С.А. Макарчука. – Львів : Світ, 2004. – 520 с.
8. Історія міст і сіл Української РСР : Київська область / Ф.М. Рудич (гол. ред. кол.) та ін. – К. : Гол. ред. УРЕ, 1971. – 792 с.
9. Київщина. Із минулого в майбутнє / упоряд. Г.А. Теремко. – К. : Академія, 2002. – 200 с.
10. Київщинознавство : посіб. для вчит. / за ред. І.Л. Лікарчука. – К., 2001. – 295 с.
11. Лепеха Т.В. Українознавство : навч. посіб. / Т.В. Лепеха – К. : Вид. центр «Просвіта», 2005. – 376 с.
12. Лозко Г. Українське народознавство / Г. Лозко. – К., 1995. – 320 с.
13. Махінчук М.Г. Обереги нашої пам'яті : книга для читання з історії рідного краю / М.Г. Махінчук. – К. : Арій, 1998. – 224 с.
14. Навчально-методичні матеріали до курсу Київщинознавство: посібн. / авт.-упоряд.: А.І. Довгань, В.В. Сovenко. – Вишневе : КПВД «Педагогіка», 2002. – 69 с.
15. Наулко В. Культура і побут населення України : навч. посібн. / В. Наулко, Л. Артюх. – К. : Либідь, 1993. – 288 с.
16. Нікітіна І.П. Науково-дослідницька діяльність учнів 5-11 класів / І.П. Нікітіна, Ю.О. Нікітін. – Х. : Основа, 2003. – 150 с.
17. Петронівський В.Л. Туристичне краєзнавство : навч. посіб. / В.Л. Петронівський, М.Й. Путинський. – К. : Знання, 2006. – 575 с.

18. Струнка М.Л. Організація пошукової роботи з етнографії у шкільних краєзнавчих музеях / М.Л. Струнка. – К. : Радянська школа, 1989. – 38 с.
19. Тронько П. Краєзнавство України: здобутки і проблеми / П.Тронько. – К. : Інститут історії України НАН України, 2003. – 125 с.
20. Храплива-Щур Л. Українські народні звичаї в теперішньому побуті / Л.Храплива-Щур. – Фастів : Поліфаст, 1993. – 155 с.
21. Шляхи організації фольклорно-пошукової роботи учнів : метод. рекомендації. – К., 1999. – 47 с.
22. Яценко В.С. Географія рідного краю. Київщина / В.С.Яценко. За ред. Л.Б. Паламарчук. – К. : Магістр-S, 1997. – 120 с.
23. Національна спілка краєзнавців України [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://nsku.org.ua/>

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА

Рекомендовані джерела для педагогічних працівників:

1. Археологія України : курс лекцій / за ред. Л. Залізняка. – К. : Либідь, 2005. – 503 с.
2. Артемчук Г. Методика організації науково-дослідницької роботи / Г. Артемчук. – К. : Фортуна, 2000. – 272 с.
3. Бойко А.М. Національно-культурні традиції українського народу у виховній діяльності загальноосвітньої школи / А.М. Бойко, І.В. Охріменко. – Полтава, 2000. – 244 с.
4. Демідієнко О.Я. Основи краєзнавства : навч. посіб. / О.Я. Демідієнко. – Х. : Світ дитинства, 1999. – 96 с.
5. Київщинознавство : посіб. для вчителя / за ред. І.Л. Лікарчука. – К., 2001. – Вип. 1. – 295 с.
6. Ковальчук В. Основи наукових досліджень / В. Ковальчук. – Одеса, 2000. – 217 с.
7. Костриця М.Ю. Туристсько-краєзнавча робота в школі : посіб. для вчителів / М.Ю. Костриця М. – К. : Рад. школа, 1985. – 128 с.
8. Краеведение : пособие для учителя. – М. : Просвещение, 1987. – 158 с.
9. Крачило М.П. Краєзнавство і туризм : навч. посібник / М.П. Крачило. – К. : Вища школа, 1994. – 191 с.
10. Лудченко А.А. Основы научных исследований / А.А. Лудченко, Г.А. Примак. – К. : Знание, 2000. – 133 с.
11. МАН : підготовка науково-дослідницьких проектів / упоряд. М. Голубенко. – К. : Вид. дім «Шкільний світ», 2005. – 128 с.
12. Махінчук М.Г. Обереги нашої пам'яті. Книга для читання з історії рідного краю / М.Г. Махінчук. – К. : Арій, 1998. – 224 с.
13. Мезенцева Г.Г. Музеєзнавство / Г.Г. Мезенцева. – К. : Наукова думка, 1986. – 124 с.
14. Методические указания по изучению природоохранных дисциплин. – Харьков : ХГУ, 1984. – 28 с.

15. Музееведение : музей исторического профиля. Учебное пособие для студентов. – М. : Просвещение, 1988. – 204 с.
16. Навчально-методичні матеріали до курсу Київщинознавство: посіб. / авт.-упоряд.: А.І. Довгань, В.В. Сovenко. – Вишневе : КПВД «Педагогіка», 2002. – 69 с.
17. Мороз С.А. Основы познавательного процесса в современной геологии / С.А. Мороз. – К. : Вища школа, 1989. – 35 с.
18. Омельченко Ю.А. Концепція, принципи і методика роботи музеїв загальноосвітніх шкіл, СПТУ, вузів у світлі перебудови системи освіти / Ю.А. Омельченко, О.І. Третяк. – К. : Наукова думка, 1990. – 96 с.
19. Смирнов В. Геология полезных ископаемых / В. Смирнов. – М. : Недра, 1982. – 669 с.
20. Туристско-краеведческие кружки в школе : метод. указания для руководителей / под. ред. В. Титова. – М. : Просвещение, 1998. – 160 с.
21. Шляхи організації фольклорно-пошукової роботи учнів : метод. рекомендації. – К., 1999. – 47 с.
22. Йа ми ходимо, проходжаємо... : забуті пісні Київщини. – [Електронний ресурс] : аудіо-диск. – К. : Оберіг, 2004. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см. – Систем. вимоги: Pentium ; 32 Mb RAM ; Windows 2000, XP, 7 ; MS Word 97 – 2010. – Назва з контейнера.
23. Коровай: Традиційна музика Правобережної Київщини. – [Електронний ресурс] : аудіо-диск. – К. : Атлантик, 2004. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см. – Систем. вимоги: Pentium ; 32 Mb RAM ; Windows 2000, XP, 7 ; MS Word 97 – 2010. – Назва з контейнера.
24. Національна спілка краєзнавців України [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://nsku.org.ua/>
25. Цвіте терен: Традиційна музика Лівобережної Київщини. – [Електронний ресурс] : аудіодиск. – К. : Атлантик, 2004. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см. – Систем. вимоги: Pentium ; 32Mb RAM ; Windows 95, 98, 2000, XP ; MS Word 97 – 2010. – Назва з контейнера

Рекомендовані джерела для учнів і вихованців

1. Ажгирей Г.Д. Общая геология / Г.Д. Ажгирей. – М. : Просвещение, 1974. – 480 с.
2. Біла Церква. Шлях крізь віки / за заг. ред. П.І. Юхименко. – Біла Церква : Буква, 1994. – 380 с.
3. Воропай О. Звичай нашого народу / О.Воропай. – К. : Оберіг, 1993. – 588 с.
4. Гудима В.М. Географія рідного краю. Приірпіння : навч. посібн. / В.М. Гудима. – К. : Юніверс, 1997. – 53 с.
5. Етнографія і фольклор рідного краю : конспект лекцій. – К., 1996. – 80 с.
6. Етнографія України : навч. посібн. / за ред. С.А. Макаруча. – Львів : Світ, 2004. – 520 с.
7. Історія міст і сіл Української РСР : Київська область / Ф.М. Рудич (голова ред. колегії) та ін. – К. : Гол. ред. УРЕ, 1971. – 792 с.

8. Иванова М.Ф. Общая геология / М.Ф. Иванова. – М. : Высшая школа, 1974. – 400 с.
9. Кейльман Г.А. Основы геологии / Г.А. Кейльман. – М. : Недра, 1991. – 286 с.
10. Київщина: Географічний атлас: Моя мала Батьківщина / від. ред. Т.В. Погурельська. – К. : ТОВ «Мапа», 2001. – 24 с.
11. Київщина. Із минулого в майбутнє / упоряд. Г.А. Теремко. – К. : Академія, 2002. – 200 с.
12. Коваль А.П. Знайомі незнайомці: Походження назв поселень України / А.П. Коваль. – К. : Либідь, 2001. – 301 с.
13. Наулко В. Культура і побут населення України : навч. посібн. / В. Наулко, Л. Артюх, В. Горленко. – К. : Либідь, 1993. – 288 с.
14. Літопис рідного краю (Бородянщина) / під заг. ред. Б.П. Іченця. – К. : Вид. Харитоненка, 2002. – 464 с.
15. Лозко Г. Українське народознавство / Г. Лозко. – К., 1995. – 320 с.
16. Микитюк О.М. Наукові дослідження школярів : навч.-метод. посіб. / О.М. Микитюк, В.О. Соловійов, С.О. Васильєва / під ред. І.Ф. Прокопенка. – Х. : Скорпіон, 2003. – 80 с.
17. Нікітіна І.П. Науково-дослідницька діяльність учнів 5-11 кл. / І.П. Нікітіна. – Х. : Вид. гр. «Основа», 2006. – 144 с.
18. Павлинов В.Н. Пособие к лабораторным занятиям по курсу общей геологии / В.Н. Павлинов. – М. : Недра, 1983. – 183 с.
19. Поради юному науковцю : метод. посібн. / упоряд. О. Павленко. – К. : Арій, 2003. – 82 с.
20. Похилевич Л. Сказания о населенных местностях Киевской губернии / Л. Похилевич. – Біла Церква, 2005. – 642 с.
21. Приходько П.Т. Пути в науку : беседы по организации труда начинающих исследователей / П.Т. Приходько. – М. : Знания, 1974. – 136 с.
22. Путівник. Київська область / авт.-упорядн. Б.В. Мефедов. – К. : Богдана, 2005. – 312 с.
23. Скуратівський В.Т. Місяцелік : Український народний календар / В.Т. Скуратівський. – К. : Мистецтво, 1992. – 208 с.
24. Спектор Ф.Н. Географія рідного краю. Київщина / Ф.Н. Спектор, Ж.Г. Колесник. – К. : Лібра, 2001. – 120 с.
25. Створюємо презентації. Power Point / упоряд. І. Скляр. – К. : Вид. дім «Шкільний світ», 2005. – 112 с.
26. Храплива-Щур Л. Українські народні звичаї в теперішньому побуті / Л. Храплива-Щур. – Фастів : Поліфаст, 1993. – 155 с.
27. Яценко В.С. Географія рідного краю. Київщина / В.С. Яценко; за ред. Л.Б. Паламарчук. – К. : Магістр-S, 1997. – 120 с.
28. Божичі : Вік любиш – не налюбишся. Пісні про кохання. – [Електронний ресурс] : аудіо-диск. – К. : «Lavina-music», 2007. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см. – Систем. вимоги: Pentium ; 32 Mb RAM ; Windows 2000, XP, 7; MS Word 2010. – Назва з контейнера.

29. Буття : Танці буття. – [Електронний ресурс] : аудіодиск. – К. : МА «Саме так!», 2006. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см. – Систем. вимоги: Pentium ; 32 Mb RAM ; Windows 2000, XP ; MS Word 2007, 2010. – Назва з контейнера.
30. Йа ми ходимо, проходжаємо... : забуті пісні Київщини. – [Електронний ресурс] : аудіо-диск. – К. : Оберіг, 2004. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см. – Систем. вимоги: Pentium ; 32 Mb RAM ; Windows 2000, XP, 7 ; MS Word 97 – 2010. – Назва з контейнера.
31. Коровай: Традиційна музика Правобережної Київщини. – [Електронний ресурс] : аудіо-диск. – К. : Атлантик, 2004. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см. – Систем. вимоги: Pentium ; 32 Mb RAM ; Windows 2000, XP, 7 ; MS Word 97 – 2010. – Назва з контейнера.
32. Цвіте терен: Традиційна музика Лівобережної Київщини. – [Електронний ресурс] : аудіодиск. – К. : Атлантик, 2004. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см. – Систем. вимоги: Pentium ; 32Mb RAM ; Windows 95, 98, 2000, XP ; MS Word 97 – 2010. – Назва з контейнера.